

## II. Vragen bij eindtermen 21 t/m 29

### **BIJ EINDTERM 21 (PARAGRAAF 6.2; P. 139 T/M 146)**

De twee belangrijkste werken van Adam Smith zijn *The Theory of Moral Sentiments* (1759) en *An Inquiry Into the Nature and Causes of the Wealth of Nations* (1776). Het eerste boek gaat over ethiek, het tweede over economie.

1. Bekijk van elk van de twee boeken het introductiefilmpje via de link <https://www.moralmarkets.org/nl/werkboek-hfst6> en maak notities van wat jou aanspreekt, opvalt of wat tegenspraak oproept.

Er is een beroemde passage uit *The Wealth of Nations* die ook in de primaire tekst in *Het goede leven en de vrije markt* staat:

Voor ons middageten rekenen we niet op de goedgunstigheid van de slaager, de brouwer of de bakker, maar op hun oog voor hun eigenbelang. We spreken hen niet aan op hun medemenselijkheid, maar op hun eigenliefde, en hebben het met hen niet over onze eigen behoeften, maar over wat in hun voordeel is. Behalve een bedelaar kiest niemand ervoor om volledig afhankelijk te zijn van de goedgunstigheid van zijn medeburgers.

Volgens Govert Buijs, een van de auteurs van *Het goede leven en de vrije markt*, wordt juist deze passage gebruikt om aan Adam Smith de volgende twee opvattingen toe te schrijven:

Een markt kan alleen werken omdat en voor zover alle spelers op de markt bezig zijn met hun eigen belang en de vervulling van hun eigen belang willen maximaliseren;

De markt is een mechanisme dat altijd de beste uitkomsten biedt als iedereen alleen gedreven wordt door het eigen belang.

2. Leg uit hoe je de beroemde passage zo kunt interpreteren dat zij als rechtvaardiging dient om de twee genoemde opvattingen aan Smith toe te schrijven.

Als mensen op de markt alleen maar bezig zijn met het eigen belang, dan lijken zij misschien niet samen te werken. Volgens Buijs beschouwt Smith de markt echter als een 'creatieve coöperatieruimte van zelfstandige "waardige" individuen'.

3. Leg uit hoe je de beroemde passage zo kunt interpreteren dat zij dient om de door Buijs gehuldigde opvatting aan Smith toe te schrijven. Ga hierbij in op alle aspecten van Buijs' opvatting:
- a creativiteit
  - b coöperatieruimte
  - c zelfstandigheid
  - d waardigheid

Volgens Smith zijn er in ieder geval twee redenen waarom arbeidsdeling een typisch menselijk verschijnsel is: mensen hebben een natuurlijke neiging tot handel en ruil, en mensen doen aan verbintenis en overdracht. Dieren zitten volgens Smith dus niet zo in elkaar. Of dit een terechte reden is om arbeidsdeling als typisch menselijk te beschouwen, laat zich slechts beoordelen door stil te staan bij dierlijk gedrag. Bij deze vraag richten we ons op één specifiek dier: de bulrugwalvis.

Bulrugwalvissen jagen in groepen van ongeveer tien op haring. Zij gebruiken hierbij een speciale techniek die 'bellen-net-jagen' wordt genoemd. Bij een bellen-net-jacht duikt een van de walvissen onder een school met haring. Eenmaal diep genoeg blaast hij een grote hoeveelheid bellen uit zijn luchtgat terwijl hij in een cirkel beweegt. Zo vormt hij een bellen-net. Dit net stijgt op en omcirkelt de haringen. Het geluid van de bellen en het licht dat op de bellen weerkaatst maakt de haringen angstig om door het bellen-net heen te zwemmen. Zo wordt de haring naar het oppervlak gedreven. Daar wachten de overige walvissen tot één van hen het kenmerkende geluid maakt dat het teken is om aan te vallen. Zodra dit geluid klinkt, vallen de walvissen aan, en nemen zij een grote hap met water en vis.

4. Beargumenteer aan de hand van het voorbeeld van de bellen-net-jacht of arbeidsdeling inderdaad een typisch menselijk verschijnsel is, zoals Smith beweert.

Met het essay *On the Phenomenon of Bullshit Jobs* uit 2013 bracht David Graeber de term *bullshit job* de wereld in. Een bullshit job is een baan die zo zinloos is dat zelfs degene die de baan heeft niet kan rechtvaardigen waarom deze bestaat. Graeber noemt in het essay het werk van zijn schoolvriend als voorbeeld. Deze vriend was voorheen zanger in een redelijk succesvolle band, maar toen zijn contract niet werd verlengd, besloot hij om rechten te gaan studeren. Na zijn universitaire studie werd hij bedrijfsjurist. Dit is een baan die door Graeber in het boek *Bullshit Jobs: A Theory*, waarin hij verschillende soorten bullshit jobs onderscheidt, in de categorie pestkop zou worden ingedeeld. Pestkoppen zijn mensen die agressief gedrag vertonen in opdracht van hun werkgever. Dat gedrag voegt volgens Graeber niks toe aan de wereld.

5. Leg uit dat het bestaan van de functie van bedrijfsjurist een voorbeeld is van arbeidsdeling. Beargumenteer vervolgens aan de hand van het bestaan van bullshit jobs dat onderwijs onvoldoende is om de door Smith beschreven dehumaniserende effecten van arbeidsdeling tegen te gaan.

6. Vul het onderstaande schema in.

	bourgeoisie/kapitalisten	proletariaat/arbeiders
te bieden productiefactor		
rijk of arm		
grote groep of kleine groep		
belang bij de instandhouding van het kapitalisme		

**BIJ EINDTERM 22** (PARAGRAAF 6.3; P. 146 T/M 149)

Volgens de auteurs van *Het goede leven en de vrije markt* verandert de rol van geld of (kapitaal) fundamenteel in het kapitalisme.

1. Leg uit welke rol geld speelde in de 'oude economie' (Oudheid en Middeleeuwen), wat er in die rol verandert in het kapitalisme en wat de gevolgen zijn voor de arbeidsproductiviteit van de arbeiders.

64

WERKBOEK *Het goede leven & de vrije markt*

Een gevolg van het ontstaan van de vrije markt is dat 'al het feodale en al het vaststaande verdampt, al het heilige wordt ontwijfd' (blz. 149).

2. Beargumenteer met behulp van dit citaat dat volgens Marx het ontstaan van privébezit van productiemiddelen ten koste gaat van het goede leven.

**BIJ EINDTERM 23** (PARAGRAAF 6.4; P. 150 T/M 154)

Binnen een bepaalde opvatting wordt gesteld dat 'de vrije markt gepaard gaat met dehumanisering, ecologische uitputting en financiële verstikking'.

1. Geef voor elk van deze drie negatieve gevolgen van de vrije markt een tweetal voorbeelden.
2. Geef ook bij elk van de gevolgen twee voorbeelden van de omgekeerde situatie, waarin de vrije markt zorgt voor humanisering, zorg voor de natuur en financiële ontplooiing.
3. Maak een eigen beoordeling van het citaat waarin je een afweging maakt van de voors en tegens zoals je die in kaart hebt gebracht bij vraag 1 en 2.

**BIJ EINDTERM 24** (PARAGRAAF 6.5; P. 154 T/M 156)

Het tekort aan personeel in de zorg wordt een steeds nijpender probleem. In het volgende citaat wordt ingegaan op de oorzaken van dit personeelstekort.

In het tweede kwartaal van 2018 stonden er 31.100 vacatures open in de zorg. Er is dus sprake van een personeelstekort. Dit personeelstekort is mede ontstaan door onvrede onder zorgmedewerkers. De commissie Werk in de zorg stelde vast dat die onvrede een aantal oorzaken had waaronder 'problemen met het management, werkdruk, onvoldoende werksfeer, weinig professionele trots, niet zelfstandig kunnen werken, onvoldoende flexibiliteit, professionele ontwikkeling, begeleiding op het werk en salaris'. ('Personeelstekort in de zorg: 2019 is het jaar van de waarheid', *NU.nl*, 6 januari 2019)

65

HOOFDSTUK 6

Joan Tronto duidt de manier waarop er over de zorg gesproken wordt, en heeft het in dat kader over verschraling van het morele debat in het publieke domein.

1. Beargumenteer voor een van de genoemde oorzaken dat deze oorzaak niet voortkomt uit de verschraling van het morele debat in het publieke domein.
2. Beargumenteer voor een andere oorzaak dat deze wel voortkomt uit een verschraling van het morele debat in het publieke domein.
3. Leg uit wat ermee bedoeld wordt dat met de invoering van de vrije markt een scheiding is voltrokken tussen de private en publieke sfeer. Geef aan wat deze sferen inhouden en gebruik bij je uitleg een voorbeeld.
4. Reconstrueer de argumentatie van Tronto dat zorg een publieke taak is en daarom onderwerp van politiek zou moeten zijn. Benoem twee vooronderstellingen bij dit standpunt en lever op beide vooronderstellingen kritiek.

**PRIMAIRE TEKST:** Joan Tronto, *Caring Democracy*

#### LEESWIJZER

Neoklassieke economie is een benadering binnen de economische wetenschappen met een drietal uitgangspunten: